

tiž svou povahou Bismarck vůbec nebyl jen chladný počtář. Od přírody chladní lidé nezanechávají po sobě ani podobné příběhy, ani předzvědky důvěrného rázu. Psychologická analýza a psychologický popis nabývají tedy právě v biografii své plné váhy, a to, myslím, i navzdory lehké výhradě, kterou v tomto smyslu autor Bismarckovy studie proti příliš psychologizujícímu přístupu vznáší. Můžeme jistě souhlasit s Loewensteinem, že politik, zejména ctižádostivý a cílevědomý politik, musí mnohem více než myslitel nebo umělec dbát na to, co je mu vnější, co je však současně faktorem, podmínkou a materií jeho úspěchu. Avšak způsob, jakým na tento vnější svět reaguje, jistě není dán pouze a výhradně zase jen „vnějšími“ kritérii — tedy ohledem na sledovaný cíl. Ten si vynucuje nasazení masky a dichotomií osobnosti na oficiální a soukromou. Jaká však bude tato maska a jak důsledná bude tato dichotomie, pro to je determinující psychologie jejího nositele. Vždyť v této skutečnosti spočívá smysl a půvab biografie; kdyby tomu tak nebylo, mohli bychom se spokojit se suchým výčtem faktů. Konečně v celém rozsahu Loewensteinovy knihy se znovu a znovu přesvědčujeme o roli, jakou v nesčetných konfliktních situacích Bismarckovy politické, tedy veřejné kariéry hrála jeho povaha. Nemělo by jistě smyslu opakovat v nedokonalé zkratce všechny její peripetie, jak je před čtenářem rozvíjí a hodnotí Loewensteinova studie. Myslím, že kritických výhrad se v tomto ohledu objeví jen velmi málo a jsou zcela zanedbatelné. Pokud pak jde o celkové hodnocení významu kancléře a jeho místa v dějinách Německa a Evropy, je věcné a kritické. Myslím však, že zde ještě dlouho nedosáhneme jednoty. Neboť proti těm, kdož i nadále budou Bismarckovi klást za vinu, že uvedl Německo na osudové scetstí poznamenané vskutku příkladnou tragédií a vlastně ještě dnes nezakončené, budou stoupenci politického realismu zdůrazňovat objektivní příčiny, jež vedly kancléře ve shodě s jeho povahou a prostředím, z něhož vzešel, cestou, kterou se vskutku dal. Klíčovým problémem zde pro každého historika i nadále zůstane otázka, jak proslulý Bismarckův realismus hodnotit. Jako mistrovskou hru daných možností nebo fatální přizpůsobování se tomu, co se jevílo na první pohled jako nejschůdnější cesta? Pletivo nejružnějších vlivů, postojů a determinant je příliš složité, než aby mohlo být lehce rozetnuto jednoduchým řezem. Nezapomeňme, že rovněž role dědiců „nehodných“ velikosti zděděného odkazu, to znamená jako vždy u politického díla velikosti obtížů málo dorostlých nástupců, je více než významná. Ale právě toto vše opravňuje svébytnost a nezbytnost politické bibliografie jakožto specifického druhu ustáleného kulturního dědictví. Také z tohoto hlediska musíme Loewensteinovu knihu přivítat.

Petr Horák

Peter M. Blau, Otis Dudley Duncan, The American Occupational Structure
Wiley, New York 1967.

Těžko se autor této recenze zmýlí ve svém přesvědčení, že nejméně dalších deset let se autoři sociologických statí, jež se budou dotýkat makrostrukturální analýzy, budou vypořádávat s přínosy a nadhozenými podněty, které přináší Blau-Duncanova publikace. Po metodologické stránce je to kniha vskutku perfektní; o tom svědčí její vysoký kredit v západních metodologických kruzích, v nichž se někdy setkáváme při hodnocení této publikace s přívlastkem „šokující“.

Čemu vděčí tato kniha za úspěch, který se sice neprojeví tím, že ji budou hltat masy čtenářů, ale spíše pomalu trávit a přehodnocovat i nesouhlasit sociologové, a to převážně metodologové?

Kniha je vlastně výzkumnou zprávou ze statisticko-sociologického šetření nazvaného *Occupational Changes in a Generation* (OCG) na 20 700 mužských respondentech, které bylo provedeno v r. 1962.

Kniha je rozvržena do dvanácti kapitol a deseti dodatků. Názvy kapitol zde uvádíme:

1. Zaměstnanecká struktura a mobilitní proces
2. Zaměstnanecká struktura I: typy pohybu
3. Zaměstnanecká struktura II: historické trendy
4. Připsaný a dosažený status: techniky měření a analýzy
5. Proces stratifikace
6. Nerovnost příležitostí
7. Geografická a sociální mobilita
8. Zemědělský původ a zaměstnanecký vze-stup
9. Příbuzenské svazky a kariéra
10. Manželství a zaměstnanecký status
11. Diferenční plodnost a zaměstnanecká mobilita
12. Zaměstnanecká struktura a stratifikační systém.

Jak je vidět, kniha slibuje rozbor řady sociologických „horkých“ témat, a to na bázi rozsáhlého současného průzkumu. A to také splňuje, i když možná někteří čtenáři ji budou vytýkat nepříteli velkou „odvážnost“ a kategoričnost závěrů. To je nesporně způsobeno tím, že se autoři snaží přinášet pouze ty závěry, které lze průkazně odvodit z dat šetření. Potom je pochopitelné — a je to ještě zesilováno pečlivostí a odpovědností autorů — že jejich soudy jsou značně podmíněné a poukazují na značné trhliny ve výstavbě průkazních schémat; zvláště cenné však je, že staví množství nových, neotřelých a inspirujících otázek.

Jak již bylo řečeno, z metodologického hlediska je kniha pravou pochoutkou. Je totiž pravděpodobné, že se tam setkáváme s kvalitativně novým pojetím sociologické práce, neboť autorům se podařilo podstatně pokročit při přemostování propasti mezi empirickými daty a „vysokou teorií“. Metodologické postupy, a to většinou nové, neotřelé a někdy i značně složité, jsou spojeny s daty

v organický celek. Je to zřejmě tím, že v USA již existuje skupina pracovníků, kteří perfektně ovládli metodologické problémy (s celým složitým matematickým aparátem), jsou ale přitom sociologové, nikoli statistici a matematici. Není tomu tedy jako dříve, kdy jsme se setkávali u sociologů s matematickou metodologickou výzbrojí, která na-prosto neobstála pod ostrým pohledem školeného matematika, a naopak s perfektními matematickými metodologickými hříčkami, jimž málokdo rozuměl a jež téměř nikdo ze sociologů neaplikoval.

Z metodologických postupů se v knize setkáváme s tzv. „path analýzou“ (kapitola 5), tj. s variantou regresní analýzy, jež se snad právě díky autorům v současnosti stala metodologickým slágrem č. 1. Při její aplikaci jsou teoreticky velmi cenná zde uváděná schémata pro analýzu věkových kohort, hledání determinant zaměstnanecké mobility i schémata v kapitole 9. Velmi zajímavá je diskuse o použitelnosti různých mobilních indexů a mobilních poměrů (mobility rates), aplikace indexu nepodobnosti (dissimilarity) a z něho odvozená analýza „dimenzí mobility“.

Pro šetření byl vytvořen nový index hierarchizace zaměstnání, jenž je považován za index „statusu zaměstnání“ (a často za index univerzálního sociálního statusu) a je empiricky odvozen z následující regresní formule (s. 125):

$$X_1 = 0.59 X_2 + 0.55 X_3 - 6.0,$$

kde X_1 je procento „výborných“ a „dobrých“ hodnocení při běžném vytváření prestižního indexu, X_2 je proporce osob v daném zaměstnání, které měly v r. 1949 příjem větší než 3 500 dolarů, a X_3 je proporce osob v da-

ném zaměstnání se čtyřmi lety střední školy (high school) nebo vyšším vzděláním. Vedle regresní analýzy bylo při vytváření vhodného statusového indexu použito vícenásobné korelační analýzy, analýzy variace a kovariance, a to zvláště při zkoumání vlivu dalších proměnných na index statusu zaměstnání.

Je pochopitelné, že všude, kde to problematika dovolí, je používáno i běžnější metodologické výzbroje: prostých procent, korelací, průměrů i absolutních čísel.

Veškerý výklad knihy je velmi srozumitelný a precizní. Čtenáři se nestane, aby mu chyběly údaje, které jsou nutné k rekonstrukci podstaty hutně předkládaných úvah i matematických operací. Proto může kniha sloužit i jako zasvěcený úvod k poznání uvedených metodických postupů a k pokusům o analogickou vlastní práci, třeba s možností pozdější komparace výsledků.

Závěrem si nelze odpustit ještě jednu úvahu. Je pravda, že posuzujeme-li společenskou angažovanost závěrů, které autoři v publikaci předkládají, ve smyslu možnosti měnit americkou skutečnost, jsou autoři krotcí jako beránci. Společenskou realitu pouze vysvětlují, málokdy dokonce komentují a prakticky nikdy nekritizují. V tom bychom mohli vidět slabinu publikace — a jistě se najde nějaký millsovský kritik, který ji napadne jako moderního „Amerického vojáka“ — neboť tím v metodologické části bezesporu je (a dokumentuje cestu, kterou sociologická metodologie urazila od padesátých let) — tj. jako samoučelné metodologické hraní. Ale tím se v tomto případě bude nevědomky snažit zbořit to nejlepší, co bylo zatím vykonáno při překlenutí propasti mezi empirickými daty a sociologickou teorií.

Zdeněk Šafář